РОЗДІЛ 1
МОВОЗНАВСТВО

УДК 811.111'255.4(045)
DOI https://doi.org/10.32782/philspu/2023.4.1

ТРОПЕЇКА ЧАСОВО ВІДДАЛЕНОГО ПЕРШОТВОРУ ЯК ПРОБЛЕМА КОГНІТИВНОЇ ТРАНСЛЯТОЛОГІЇ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ РЕТРАНСЛЯЦІЙ ТРАГЕДІЙ В. ШЕКСПІРА)

Бойко Яна Вікторівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладу
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
ORCID ID: 0000-0002-0074-5665
Researcher ID: ABE-3016-2021
Scopus Author ID: 57214227984

У запропонованій розвідці досліджуються тропеїчні засоби у часово віддаленому першотворі та в українських ретрансляціях, які віддзеркалюють ідіостиль автора першотвору й перекладачів, і встановлюється ступінь когнітивної близькості аналізованих тропів в оригіналі і ретрансляціях як результату вибору перекладачем способу трансформаційного перекладу. Матеріалом дослідження слугували тропи, які виокремлено з трагедії В. Шекспіра Romeo and Juliet (1594) та її українських ретрансляцій різних історичних періодів, авторами яких є Пантелеймон Куліш (1901), Ірина Стешенко (1952) та Юрій Андрухович (2016). У статті обґрунтовано поняття когнітивної транслятології, яка передбачає взаємодію когнітивних і лінгвальних структур у перекладі. Феномен тропеїки розглянуто як засіб створення образності (метафор, образних порівнянь, метонімії тощо) лексико-фразеологічними засобами. У статті імплементовано новий термінологічний апарат щодо системи перекладацьких перетворень. Продемонстровано, що синтез літературного стилю відповідної епохи й ідіостилю перекладачів, який унаочнюється шляхом порівняння ретрансляцій тропеїчних засобів, виконаних із залученням різних стратегій і тактик трансформаційного перекладу, зумовлює різні ступені когнітивної близькості: когнітивну еквівалентність, когнітивну аналогічність у когнітивну варіантність. Найпродуктивнішими трансформаціями виявилися модуляція, диференціація, конкретизація, ампліфікація, елімінація, які зумовлюються відмінностями літературних стилів епохи й авторськими ідіостилями і спричиняють стилістичну когнітивну аналогічність і референтну когнітивну варіантність. Досягнення когнітивної еквівалентності шляхом калькування в усіх ретрансляціях є мінімальним з огляду на відмінності соціально-історичного контексту та культурно-естетичного середовища оригіналу й перекладів.

Ключові слова: *ретрансляція, тропеїка, образність, конотативно забарвлені лексико-фразеологічні одиниці, ідіостиль, когнітивна близькість.*

Boiko Yana. Tropics of the time remote original work as a problem of cognitive translatology (case study of Ukrainian retranslations of Shakespeare's tragedies)

The present research substantiates the tropeic means in the time-remote original texts and their Ukrainian retranslations as a reflection of the author's and the translators' idiostyle and establishes the degree of cognitive proximity of the analyzed tropes in the original and retranslations as a result of the translator's choice of a translation method. The material of the study was the tropes, chosen from W. Shakespeare's tragedy "Romeo and Juliet" (1594), and their counterparts in Ukrainian retranslations performed by P. Pulish (1901), I. Steshenko (1952) and Yu. Andruhovych (2016). The article substantiates the concept of cognitive translatology, which involves the interaction of cognitive and linguistic structures in translation. The phenomenon of tropics is considered as a means of creating imagery by lexical and phraseological means. The article implements a new terminological apparatus of the translation transformations system. The study demonstrated that the synthesis of the literary style of the era and the translators' idiostyles, which is visualized by comparing different retranslations of tropeic means (metaphors, similes, metonymy, etc.), performed with the involvement of different translation tactics, determines different degrees of cognitive proximity, such as cognitive equivalence, cognitive analogy, and cognitive variance. The most productive translation transformations turned out to be modulation, differentiation, concretization, amplification, elimination, which are determined with the differences in the literary styles and the author's idiostyles and cause stylistic cognitive analogy and referential cognitive variance. The achievement of cognitive equivalence by loan translation in all retranslations is minimal due to the differences in the socio-historical contexts and cultural-aesthetic environments.

Key words: *retranslation, tropics, imagery, connotatively coloured lexical and phraseological means, idiostyle, cognitive proximity.*

Вступ. Починаючи з формування когнітивізму як науки у 60-х рр. XX ст., вчені різних спеціальностей інтегрують свої зусилля, об'єднуючи ряд дисциплін і сприяючи створенню на їх основі міждисциплінарного підходу з метою адекватнішого та повнішого представлення одного з найскладніших феноменів природи – людської свідомості. У цьому контексті з початку 2000-х рр. стрімко розвивається когнітивна транслятологія як галузь перекладознавства, основою якої постає інтерпретація процесу перекладу як різновиду когнітив-

ної діяльності перекладача, що передбачає взаємодію когнітивних і лінгвальних структур [1], яку здійснює перекладач у найширшому контексті його психологічної та семіологічної активності [2], оскільки перекладач не лише транслює авторські особливості іншою мовою, а й привносить у переклад власне розуміння, а отже, формує власний когнітивний стиль перекладу. Поняття когнітивного стилю перекладача як таке, що фіксує індивідуальні способи пізнання, пов'язане з низкою досліджень сучасних західних [3; 4] і вітчизняних [5; 6] перекладознавців, у яких когнітивний стиль перекладача визначається його преференціями у виборі певних когнітивних механізмів і структур під час процесу перекладу.

Когнітивний стиль перекладача, який разом із соціокультурними факторами значною мірою детермінує процес перекладу, найбільш яскраво проявляється в перекладі часово віддалених трагедій В. Шекспіра, ідіостиль якого характеризують конотативно забарвлені лексико-фразеологічні одиниці. Відтворення таких одиниць оригіналу, які у своїй семантиці реалізують будь-який компонент конотації, зокрема образність, постає важким завданням для українських перекладачів XIX–XXI ст.

Матеріали та методи. *Метою статті* є характеристика образних засобів у часово віддаленому першотворі та в українських ретрансляціях як віддзеркалення ідіостилю автора й перекладачів та встановлення ступеня когнітивної близькості оригіналу та ретрансляцій як результату вибору перекладачем способу трансформаційного перекладу.

Для досягнення мети застосовано такі *методи та прийоми дослідження*: інтерпретаційно-текстовий (для виокремлення конотативно забарвлених контекстів, далі – КЗК), семантичний (для визначення образних засобів), стилістичний (для диференціації типів образності), контрастивно-перекладацький (для зіставлення семантики образних засобів в оригіналі й перекладі), когнітивний (для розкриття глибинних смислів, закладених автором у першотворі й перекладачем у його ретрансляції), трансформаційний (для визначення способу трансформаційного перекладу).

Результати. На початку XX ст. питання тропеїки вивчаються в руслі лінгвістичної стилістики, засновником якої є Ш. Баллі. Ключову роль в активізації інтересу до тропів у 60-ті рр. XX ст. відіграли методи та концепції семіотики, структурної лінгвістики, лінгвістики тексту, нейролінгвістики.

Термін «троп» означає «слово, вжите в переносному значенні для створення образності». Елементами створення образності, крім граматичних засобів (різноманітних префіксів, суфіксів згрубілості та пестливості тощо), фонетичних засобів (алітерації, мелодико-ритмічних особливостей тощо), постають також лексико-фразеологічні засоби: порівняння, епітет, метафора, персоніфікація, метонімія, алегорія та гіпербола [7].

У дослідженні образних засобів у часово віддаленому першотворі та у його українських ретрансляціях розуміємо образність як візуальні та чуттєві уявлення, виражені одиницями оригіналу (далі – ОО) і одиницями перекладу (далі – ОП), які в процесі образного мислення діють як посередник між первинним образом (образом сприйняття) і наступними етапами його осмислення (розуміння) і постають «перехідним етапом» від чуттєвого етапу засвоєння образного змісту предмета чи явища до раціонального [8].

Для ілюстрації мовної реалізації категорії образності розглянемо КЗК (дія I, сцена V) із трагедії В. Шекспіра *Romeo and Juliet* (1594), у якому Ромео вперше зустрівся з Джульєттою на святкуванні в панів Капулетті. Вражений юною та чистою красою Джульєтти юнак виголошує слова, що стали промовистим прикладом чуттєвої образності його мови:

(1) W. Shakespeare: *O, she doth teach the torches to burn bright! / It seems she hangs upon the cheek of night. Like a rich jewel in an Ethiop's ear; / Beauty too rich for use, for earth too dear! / So shows a snowy dove trooping with crows / As yonder lady o'er her fellows shows. / The measure done, I'll watch her place of stand / And, touching hers, make blessed my rude hand. / Did my heart love till now? forswear it, sight! / For I ne'er saw true beauty till this night.* [9, с. 67].

У наведеному КЗК, у якому виражено весь шквал емоцій ніжності юнака, пов'язаних із зародженням його кохання, актуалізовано:

– метафори: *she doth teach the torches to burn bright* – «вчить факели яскраво горіти»; *she hangs upon the cheek of night* – «вона висить на щоці ночі», *a snowy dove trooping with crows* – «сніжний голуб ходить із воронами»;

– образне порівняння: *like a rich jewel in an Ethiop's ear* – «як дорогоцінний камінь у вусі ефіопа»;

– гіперболу: *beauty too rich for use* – «краса занадто багата для використання»;

– метонімію: *did my heart love* – «чи моє серце любило»;

– епітети: *make blessed my rude hand* – «благословляє мою грубу руку», *true beauty* – «справжня краса».

Порівняльний аналіз різночасових українських ретрансляцій, авторами яких є П. Куліш (1901), І. Стешенко (1952) і Ю. Андрухович (2016), засвідчує, що різний ступінь когнітивної близькості [8, с. 22–25] зазначених тропеїчних засобів в оригіналі (ОО) і ретрансляціях (ОП) постає результатом різних перекладацьких трансформацій, задіяних перекладачами.

Переклад П. Куліша, представника українського романтизму останньої чверті XIX ст., який ознаменувався українським національно-культурним відродженням, демонструє прагнення перекладача відродити українську поетичну мову, поєднуючи ресурси старої книжної і народнопоетичної мови:

(2) П. Куліш**:** *Вона вчить сьвіточі ясніш палати. Її краса висить на щоках ночи, / Мов дорогий рубін у-в усї Негра. / Краса се за богата задля вжитку / І за коштовна для землї. Неначе / Сніжна голубка серед галок стада, / Так між подругами вона біліє. / Скінчить ся сей танець, до неї полену, / І тілько приторкнусь, нове життє зачну. / Чи я любив коли? Нї, божевільні очи: / Не бачив я краси аж до сієї ночи*! [10, с. 29].

У відтворенні метафоричних ОО П. Куліш застосовує ***стилістичні когнітивні аналоги*** шляхом ***репродуктивної тактики*** за допомогою ***диференціації*** і ***модуляції*** – (2) *вчить сьвіточі ясніш палати* і (2) *краса висить на щоках ночи*, змінюючи нейтральну стилістичну тональність семантики ОО *torches* 'a burning stick of resinous wood used to give light and usually carried in the hand' [11] на архаїчну в ОП *сьвіточ* «велика свічка; смолоскип» [12], посилюючи значення нейтральної ОО *to burn* 'radiating or reflecting light' [11] поетичним ОП *палати* «зазнавати дії всепоглинаючого вогню» [12], вживаючи замість особового займенника *she* «вона» застарілу ОП *краса* «властивість, якість гарного, прекрасного»; *заст*. «красуня» [12]. Буквально відтворюючи шляхом ***калькування*** кожний інформаційний конституєнт третьої метафори в ***повному когнітивному еквіваленті*** – (2) *Сніжна голубка серед галок стада*, перекладач посилює образ чистоти і невинності шляхом ***ампліфікації*** ОО *між подругами вона білїє.*

Образне порівняння (1) *like a rich jewel in an Ethiop's ear* відтворюється ***функційним когнітивним аналогом*** (2) *мов дорогий рубін у-в усї Негра,* у якому значення ОО *jewel* 'a precious stone' [11] уточнюється в ОП *рубін* унаслідок ***репродуктивної тактики*** шляхом ***конкретизації***, а ***модуляція*** ОО *Ethiop* зумовлює більш сучасний відповідник – ОП *негр.*

У відтворенні гіперболи (1) *beauty too rich for use* П. Куліш досягає ***повної когнітивної еквівалентності*** – (2) *Краса се за богата задля вжитку*, але в перекладі решти тропеїчних засобів пропонує ***референтні когнітивні варіанти***, змінюючи фактуальність ОП порівняно з ОО, що призводить до втрати метонімії – (2) *Чи я любив коли?* (пор.: (1) *did my heart love?*) та епітета – (2) *І тілько приторкнусь, нове життє зачну* (пор.: (1) *make blessed my rude hand*). Здійснюючи, з одного боку, ***елімінацію*** епітета – (2) *Не бачив я краси* (пор.: (1) *true beauty*), з іншого, – перекладач додає епітетну ОП *божевільні очи*, що може бути пов'язано з належністю автора перекладу до українського романтизму, його прагненням до створення стилістично неповторних перекладів, наближених до живої народної української мови.

Переклад І. Стешенко, представниці українського неокласицизму XX ст., демонструє прагнення перекладачки до відтворення не слова, а думки, строгого дотримування «ідеї» перекладного тексту, дбаючи про читабельність і сценічність твору:

(3) І. Стешенко: *Померкли смолоскипи перед нею! / І світить вродою вона своєю / На щоках ночі – діамант ясний / У вусі мавра; скарб цей дорогий / І для землі, і для життя сія. / Вона – омріяна любов моя! її оточують прекрасні дами, / Коли танок закінчать вже, саму / За ніжну ручку я її візьму, / І щастя неземне тоді відчую.. / Чи ж я коли любив? Чи ще люблю я? / О ні! Зрікайтеся, брехливі очі! Не знали ви краси до цеї ночі!* [13, с. 333]

Відтворюючи метафори, перекладачка пропонує ***референтні когнітивні варіанти*** унаслідок ***антонімічного перекладу***: (3) *Померкли смолоскипи* (пор.: (1) *burn bright*); (3) *її оточують прекрасні дами* (пор.: (1) *a snowy dove trooping with crows*); а також шляхом ***експлікації*** та ***ампліфікації***: (3) *світить вродою вона своєю на щоках ночі* (пор.: (1) *she hangs upon the cheek of night*), що навіть порушує вимоги еквілінеарності.

У перекладі решти тропеїчних засобів І. Стешенко залучає різні перекладацькі трансформації, що спричиняють різну ступінь когнітивної близькості ОО й ОП. Образне порівняння відтворено ***стилістичним когнітивним аналогом*** шляхом ***модуляції***, при цьому архаїчна ОП *мавр* не виражає реалію ОО *Ethiop*: маври – це корінне населення Північної Африки (крім Єгипту) у період античності та в середні віки [12]. ***Цілісне перетворення*** ОО *make blessed my rude hand* зумовлює зміну її фактуальності, що спричиняє ***референтний когнітивний варіант*** – (3) *І щастя неземне тоді відчую.* Гіпербола, метонімія та епітет *true beauty* втрачаються у ***смислових когнітивних варіантах***, які передають лише фактуальну інформацію унаслідок ***елімінації*** важливих складників ОО, що створюють образність: (3) *скарб цей дорогий* (пор.: (1) *Beauty too rich for use*), (3) *Чи ж я коли любив?* (пор.: (1) *Did my heart love till now?*), (3) *Не знали ви краси* (пор.: (1) *I ne'er saw true beauty*). ***Елімінація*** може бути викликана декількома причинами: полегшення сприйняття зі сцени, спрощення важких для розуміння фрагментів оригіналу, досягнення еквілінеарності або навмисне опущення метафори в перекладі. Водночас перекладачка створює власні образи шляхом ***ампліфікації*** компонентів, відсутніх в оригіналі: (3) *Вона – омріяна любов моя!* (3) *За ніжну ручку я її візьму*; (3) *Зрікайтеся, брехливі очі!* Це може бути пов'язано з індивідуальними розбіжностями між мисленнєвими процесами автора першотвору і перекладачки, сформованими на її життєвому шляху.

Переклад Ю. Андруховича, представника українського постмодернізму XXI ст., який ознаменувався втратою української ідентичності, спричиненою тривалою русифікацією, демонструє повне переосмислення образів, які В. Шекспір створює у палкій промові Ромео:

(4) Ю. Андрухович: *Оцей світильник ліпше б зовсім згас – / В ній більше світла! В темряві алмаз, / Або сережка з вуха чорношкірих, / Вона занадто дорога для сірих / Околиць наших. І занадто біла / На тлі ворон. Злетіла з неба – й сіла / На грішну землю. Відвести очей / Вона ж між них – голубка між галками! / Уже не можу, підійду – очей / Торкнуся лиш. Я вже кохав когось? / Ніколи! Я брехав собі. І ось*… [14, с. 52].

Переклад Ю. Андруховича вирізняється вживанням сучасної розмовної лексики, що зумовлює появу ***стилістичних когнітивних аналогів*** унаслідок ***модуляції*** (*світильник – torches*; *чорношкірих – Ethiop*), ***конкретизації*** (*алмаз*, *сережка – a rich jewel*), ***ампліфікації*** (*для сірих околиць наших*; *злетіла з неба – й сіла*; *брехав*; *і ось*).

Ю. Андрухович застосовує ***референтні когнітивні варіанти*** за допомогою ***репродуктивної тактики*** шляхом ***модуляції***, втрачаючи образність оригіналу: (4) *Оцей світильник ліпше б зовсім згас* замість (1) *she doth teach the torches to burn bright!* (4) *В ній більше*

світла! замість (1) *she hangs upon the cheek of night*, (4) *підійду – очей торкнуся лиш* замість (1) *make blessed my rude hand*, що супроводжується повною втратою не тільки метафоричного образу, а й емотивності, оцінності та стилістичного забарвлення. При цьому перекладач деталізує образи шляхом ***ампліфікації*** компонентів, відсутніх в оригіналі: (4) *В темряві алмаз, або сережка з вуха чорношкірих* (пор. (1) *like a rich jewel in an Ethiop's ear*); (4) *Вона занадто дорога для сірих околиць наших.* (пор. (1) *Beauty too rich for use*); (4) *І занадто біла на тлі ворон. Злетіла з неба – й сіла на грішну землю. […] Вона ж між них – голубка між галками!.* (пор. (1) *So shows a snowy dove trooping with crows*). У версії Ю. Андруховича взагалі не відтворено метафоричні епітети *make blessed my rude hand* і *true beauty*, що зумовлює ***нульові когнітивні варіанти***, причиною яких можуть бути національно-специфічні компоненти культури тексту оригіналу і тип читача тексту перекладу, що зумовлюють прийоми перекладача і, відповідно, специфікацію перекладу. Ю. Андрухович, для якого характерним є розмиття кордонів між високим і масовим мистецтвом, свідомо знижує стиль ретрансляції, обираючи своєю цільовою аудиторією максимально сучасне йому покоління читачів.

Висновки. Синтез літературного стилю епохи й ідіостилю перекладача, який якнайкраще унаочнюється різними перекладацькими трансформаціями тропеїчних засобів у різночасових ретрансляціях, зумовлює різні ступені когнітивної близькості – когнітивну еквівалентність, аналогічність і варіантність. У разі відтворення засобів образності можливості досягнення когнітивної еквівалентності шляхом *калькування* в усіх перекладах є мінімальними з огляду на відмінності соціально-історичного контексту й культурно-естетичного середовища, на своєрідність мови першотвору й ретрансляцій, на прихильність автора й перекладачів до різних літературних стилів епохи та на авторські ідіостилі, властиві їм як творчим особистостям. Найпродуктивнішими перекладацькими трансформаціями виявилися *модуляція*, *диференціація* та *конкретизація*, що призводять або до стилістичної когнітивної аналогічності зі зміною образності та стилістичної тональності зі збереженням смислової рівнозначності, або до референтної когнітивної варіантності зі зміною смислу в ретрансляції. Застосування *ампліфікації* у ретрансляціях результує у деталізації образів, відсутніх в оригіналі. Нульовий когнітивний варіант унаслідок *елімінації* одиниці оригіналу виявлено в усіх перекладачів. Причини появи нульових когнітивних варіантів можуть бути різними, а саме: скорочення тексту оригіналу для полегшення сприйняття зі сцени (І. Стешенко); спрощення важких для розуміння фрагментів оригіналу (П. Куліш); відмінності комунікативних ситуацій продуцента / адресанта і реципієнта / адресата (Ю. Андрухович).

Література:

1. Muñoz Martín R. On Paradigms and Cognitive Translatology. *Translation and Cognition*. London and New York: John Benjamins, 2010. P. 169–187.
2. O'Brien S. The Borrowers: Researching the Cognitive Aspects of Translation. *Target*. 2013. Vol. 25:1. P. 5–17.
3. Bolaños-Medina A. Self-efficacy in Translation. *Translation and Interpreting Studies*. 2014. Vol. 9:2. P. 197–218.
4. Bontempo K., Napier J., Hayes L., Brashear V. Does Personality Matter? *Translation and Interpreting*. 2014. Vol. 6 (1). P. 23–46.
5. Андрієнко Т. Когнітивний аспект перекладацького дискурсу. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/13069/2/100_eejpl_journal_3.pdf.
6. Іваницька М. Особистість перекладача в українсько-німецьких літературних взаєминах: монографія. Чернівці : Книги – ХХІ, 2015. 604 с.
7. Бойко Я. В. Образність часово віддаленого першотвору в контексті діахронної множинності перекладів (на матеріалі ретрансляцій трагедії В. Шекспіра "The Tragedy of Hamlet"). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія: Філологія. 2020. Т. 23. С. 19–29.
8. Бойко Я. В. Когнітивно-дискурсивна модель діахронної множинності перекладів часово віддаленого першотвору (на матеріалі українських ретрансляцій трагедій В. Шекспіра ХІХ–ХХІ століть): реф. дис. д-ра філол. наук : 10.02.16. Харків. 2023. 38 с.
9. Shakespeare W. Romeo and Juliet. New Haven and London: Yale University Press, 2004. 249 p.
10. Шекспір У. Ромео та Джульєта. Переклад П. Куліша. Львів : Виданє Українсько-руської видавничої спілки, 1901. 156 с.
11. Merriam-Webster's Dictionary. URL: https://www.merriam-webster.com/.
12. Словник української мови в 11 т. Редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наукова думка. URL: http://sum.in.ua/.
13. Шекспір В. Ромео і Джульєтта. Переклад І. Стешенко. *Твори у 6 томах: Том 2*. Київ : Дніпро, 1985. С. 311–413.
14. Шекспір У. Ромео і Джульєтта. Переклад Ю. Андруховича. Київ : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2016. 208 с.

References:

1. Muñoz Martín, R. (2010). On Paradigms and Cognitive Translatology. *Translation and Cognition*. London and New York: John Benjamins, pp. 169–187 [in English].
2. O'Brien, S. (2013). The Borrowers: Researching the Cognitive Aspects of Translation. *Target*. Vol. 25:1, pp. 5–17 [in English].
3. Bolaños-Medina, A. (2014). Self-efficacy in Translation. *Translation and Interpreting Studies*. Vol. 9:2, pp. 197–218 [in English].
4. Bontempo, K., Napier, J., Hayes, L., Brashear, V. (2014). Does Personality Matter? *Translation and Interpreting*. Vol. 6 (1), pp. 23–46 [in English].

5. Andriienko, T. (2023). Kohnityvnyj aspekt perekladats'koho dyskursu [Cognitive aspect of translation discourse] [in Ukrainian].

6. Ivanyts'ka, M. (2015). Osobystist' perekladacha v ukrains'ko-nimets'kykh literaturnykh vzaiemynakh [Translator's personality in Ukrainian-German literary relations]: monohrafiia. Chernivtsi: Knyhy – XXI. 604 p. [in Ukrainian].

7. Boiko, Ya. V. (2020). Obraznist' chasovo viddalenoho pershotvoru v konteksti diakhronnoi mnozhynnosti perekladiv (na materiali retransliatsij trahedii V. Shekspira "The Tragedy of Hamlet") [The imagery of a time-remote original work in the context of a diachronic plurality of translations (case study of retranslations of W. Shakespeare's tragedy "The Tragedy of Hamlet")]. Visnyk Kyivs'koho natsional'noho linhvistychnoho universytetu. Seriia: Filolohiia. T. 23, pp. 19–29 [in Ukrainian].

8. Boiko, Ya. V. (2023). Kohnityvno-dyskursyvna model' diakhronnoi mnozhynnosti perekladiv chasovo viddalenoho pershotvoru (na materiali ukrains'kykh retransliatsij trahedij V. Shekspira XIX–XXI) [Cognitive-discursive model of the diachronic plurality in translation of the time-remote original text (case study of Ukrainian retranslations of W. Shakespeare's tragedies of the 19th–21st centuries).]: ref. dys. d-ra filol. nauk: 10.02.16. Kharkiv. 38 p. [in Ukrainian].

9. Shakespeare, W. (2004). Romeo and Juliet. New Haven and London: Yale University Press. 249 p. [in English].

10. Shakespeare, W. (1901). Romeo ta Dzhul'ieta [Romeo and Juliet]. Pereklad P. Kulisha. L'viv: Vydanie Ukrains'ko-rus'koi vydavnychoi spilky. 156 p. [in Ukrainian].

11. Merriam-Webster's Dictionary. (2023). URL: https://www.merriam-webster.com/ [in English].

12. Slovnyk ukrains'koi movy v 11 t. (2023). [Dictionary of the Ukrainian language] Redkol.: I. K. Bilodid (holova) ta in. Kyiv: Naukova dumka. URL: http://sum.in.ua/ [in Ukrainian].

13. Shakespeare, W. (1985). Romeo i Dzhul'ietta [Romeo and Juliet]. Pereklad I. Steshenko. Tvory u 6 tomakh: Tom 2. Kyiv: Dnipro, pp. 311–413 [in Ukrainian].

14. Shakespeare, W. (2016). Romeo i Dzhul'ietta [Romeo and Juliet]. Pereklad Yu. Andrukhovycha. Kyiv: A-ba-ba-ha-la-ma-ha. 208 p. [in Ukrainian].